

ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У статті досліджено еволюцію місцевого самоврядування в Європі та Україні. Виявлено особливості виникнення та розвитку самоврядних органів в нашій державі. Запропоновані напрями реформування та розширення фінансової бази органів місцевого самоврядування на основі історичного досвіду.

In the article evolution of local self-government in Europe and Ukraine are investigated. Features of self-government emergence and development are explored in our state. Suggestions are made in directions of the use historical experience for reforming and expansion of the own local self-government financial base.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Еволюцію місцевого самоврядування у XVIII-XIX ст. треба розглядати в контексті розвитку буржуазної держави, який проходив в умовах жорсткої боротьби абсолютизму з народною демократією. Централізована державна влада виявилася неспроможною ефективно здійснювати всі свої завдання (особливо соціального спрямування). Частина з них доцільно було б передати у компетенцію самостійної і незалежної місцевої влади, звичайно, в межах, визначених самою державою, забезпечивши при цьому фінансову базу для виконання цих завдань. Вище названі проблеми постають і сьогодні перед державними діячами та економістами.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Не випадково, що питання організаційного оформлення та фінансової основи місцевого самоврядування досліджувалися багатьма політичними та правовими теоріями й концепціями, до них зверталися відомі політики, вчені минулого такі, як М.С. Грушевський, І.А. Балінов, І.П. Крип'якевич, М.М. Сперанський, В. Твердохлебов, Л.В. Ходський, і досі звертаються вчені сьогодення: О. Василик, О. Кириленко, В. Кравченко, І. Луніна, К. Павлюк, Ю. Панейко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зміцнення демократичних основ у XVIII-XIX ст. потребувало проведення організаційних реформ органів місцевого самоврядування, завдяки чому уся їхня діяльність стала більш публічною та демократичною, до прийняття рішень почали залучатися широкі верстви громадськості, посилилася роль мерів і місцевих виборних органів, відбувалися зміни в побудові місцевих органів самоврядування, кадровому складі тощо. Але як тоді, так і зараз постає питання недостатності фінансових ресурсів, зокрема власних джерел фінансування, органів місцевого самоврядування для виконання всіх завдань на них покладених.

Постановка завдання. Теоретичні вчення минулого і сьогодення про розвиток місцевого самоврядування мають спільні напрями, їх слід розглядати як спроби вчених того часу дати відповідь на складні питання, що ставило суспільне життя, пояснити причини колізій між центральним урядом і громадянами, обґрунтувати необхідність зміцнення самоврядування. Метою фінансових реформ місцевого самоврядування було і є збільшення обсягів фінансових ресурсів, які центральна влада передає місцевій. Таке завдання вирішувалося за допомогою запровадження фіскальної автономії місцевих органів, надання їм права залучати альтернативні джерела доходів, а також здійснювати субсидування територій з боку держави. Ці питання є актуальними і зараз в умовах ринкових відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Еволюція інституту самоврядування нерозривно пов'язане з так званім "магдебурзьким правом", яке було запроваджене у XIII ст. у німецькому місті Магдебург. Джерелами цього права були привілеї, надані міській владі, різноманітні постанови суду. Магдебурзьке право мало універсальний характер і стосувалося

діяльності міської влади, суду, питань земельної власності в межах міст, торгівлі, ремесел, оподаткування тощо. Магдебурзьке право юридично закріпило успіх, одержаний завдяки тривалій боротьбі міст за самостійність, проти феодалів. В результаті містам було надано право на самоуправління, вони звільнилися від значної частини феодалських повинностей.

Поняття "самоврядування", "самоуправління" почали використовуватися у Європі з другої половини XVIII ст. саме щодо місцевого самоврядування. Того часу інститут місцевого самоврядування сформувався у багатьох країнах і передбачав управління усіма господарськими та іншими справами будь-якої адміністративної одиниці не органами центральної влади, а самими жителями. Проте Росія значно відставала від інших країн у процесах становлення і зміцнення місцевого самоврядування.

Політична доктрина великого реформатора М.М. Сперанського (1772-1839 рр.) торкалася зокрема й організації місцевої влади та запровадження колегіального управління зверху донизу за допомогою представницьких інститутів: губернських, повітових і волосних дум, які повинні були обиратися на багатоступеневій основі [1,с.92]. Прогресивні проекти М.М. Сперанського щодо реформування російської держави, які зачіпали не лише перебудову державної влади, а й скасування кріпосного права, втілення політичних і громадянських свобод, упорядкування фінансового господарства, нашоувхнулися на різкий опір з боку консервативних сил суспільства. Наприкінці XVIII ст. позиції буржуазії у європейських країнах значно зміцнилися в результаті жорсткої боротьби із залишками феодалської держави, з притаманними їй надзвичайним централізмом влади. Найяскравіше протистояння буржуазії та феодалської держави проявилось під час французької революції 1789 р., коли на зміну поліцейській державі прийшла конституційна. Велика Французька революція стала вирішальною подією у становленні інституту самоврядування в Європі.

Вчені багатьох поколінь з часів виникнення перших місцевих союзів знову й знову порушували питання щодо розмежування завдань держави та місцевих властей. Пропонувався поділ усіх потреб місцевих союзів на обов'язкові й необов'язкові (факультативні); завдань – на спільні й особливі. Обов'язковими вважалися потреби, які мали значення для суспільства в цілому і були закріплені за державою. Необов'язковими – потреби громад, які мали локальне значення [2,с.241]. Вперше такий поділ був запроваджений у бельгійському законодавстві у 1831 р. і пізніше поширився в інших країнах. Держава змушувала до обов'язкових витрат і потреб відносити ті, які з точки зору громади не є конче потрібними, але з точки зору держави – доцільними та необхідними (утримання урядових установ, поліції, окремі військові видатки). До необов'язкових завдань належали досить важливі, які торкалися широких верств населення (утримання освітніх, лікувальних і соціальних закладів, благоустрій міст тощо). А свобода, яка надавалася для їх здійснення, пояснювалася впевненістю, що місцеві громади самі зацікавлені в успішному виконанні цих завдань і зроблять це без втручання держави [3,с.173].

Наприкінці XIX ст. у Росії видатки земств поділялися саме на основі принципу обов'язковості. До обов'язкових земських повинностей належали: дорожня; утримання місцевого громадського управління (суми для посилення коштів казначейства, видатки за роз'їздами окремих посадових осіб); повинності в частині військового управління (найм земель під табори для місцевих військ, провіз військових до місця служби); видатки з управління справами органів опіки; утримання арештних домів, етапних в'язниць, перевезення ув'язнених; заходи проти чуми худоби; видатки з пересилання сум земських зборів. До необов'язкових належали видатки земських бюджетів: з утримання земських управ, фінансування народної освіти, медичної частини, видатки з покращення економічного добробуту населення тощо [3,с.210].

Але й така спроба поділити функції і завдання між державою та місцевими органами виявилася неспроможною. Слід зазначити, що серед особливих завдань є такі, що можна з упевненістю віднести до загальнодержавних, наприклад, землевпорядкування. Держава бере участь у їх вирішенні не лише за допомогою адміністрування, а й завдяки спрямуванню належних коштів. Дискусії, які точилися довкола цих питань, засвідчили, що неможливо в

реальному житті виокремити сфери діяльності держави і місцевої влади, встановити абсолютний поділ потреб на загальнодержавні і місцеві. Вивчаючи не питання та спираючись на аналіз історичного досвіду, проф. Л.В. Ходський зазначав, що в кожній країні практичний поділ потреб визначається певною мірою за принципом відносної доцільності, а також згідно з традиціями, які склалися історично.

У 50-х роках ХХ ст. у багатьох країнах світу і зокрема у Європі почалися складні й багатопланові процеси реформування місцевого самоврядування, основними напрямками яких стало коригування кількості самоврядних одиниць, удосконалення організаційної структури органів самоврядування, фінансові та функціональні реформи. Перетворення у складі одиниць місцевого самоврядування відбувалися, як правило, у напрямку зменшення їхньої кількості. Обґрунтуванням цього стало припущення про те, що саме на території більших адміністративних формувань створюються можливості для ефективнішого та результативнішого надання місцевих послуг. Ускладнення суспільного життя, розширення кола завдань, які поклалися як на державу, так і на місцеве самоврядування, потребували проведення функціональних і процедурних змін, в результаті яких, з одного боку, відбулася децентралізація багатьох державних функцій (особливо пов'язаних із наданням соціальних послуг), з іншого – централізація окремих функцій (як правило регулюючих). Цей процес супроводжувався посиленням контролю з боку державних структур за діяльністю органів місцевого самоврядування.

У жовтні 1985 р. країни-учасниці Ради Європи підписали Європейську хартію місцевого самоврядування, яка узагальнила надбання тривалого етапу становлення та зміцнення місцевого самоврядування в Європі, стала першим багатостороннім правовим актом у цій сфері. Невеликий за обсягом документ (усього 18 статей) вміщує концепцію місцевого самоврядування, засади його функціонування, правове та фінансове підґрунтя.

Зміст цього документа, його провідну ідею багато в чому визначає вихідне положення, вміщене у преамбулі про те, що місцеві власті є однією з головних підвалин будь-якого демократичного режиму, найважливішим принципом якого повинно бути право громадян на участь в управлінні державними справами, а це право безпосередньо може здійснюватися саме на місцевому рівні. Існування місцевих органів влади може забезпечити ефективне й близьке до громадянина управління за умови, що місцеві власті повинні бути наділені реальними та автономними функціями, мати створені на демократичних засадах директивні органи, володіти відповідними ресурсами, необхідними для виконання покладених на них завдань. Важливою вимогою хартії є визнання і закріплення принципу місцевого самоврядування в національному законодавстві і, по можливості, в основному законі країни – конституції.

Отже, визначальними положеннями Європейської хартії місцевого самоврядування, які мають безпосереднє відношення до функціонування місцевих бюджетів, є положення про те що: місцеві органи влади мають право на свої власні фінансові ресурси; обсяг фінансових ресурсів повинен відповідати функціям, які виконують місцеві власті; місцеві органи влади мають право вільно розпоряджатися власними фінансовими ресурсами; частина фінансових ресурсів повинна формуватися за рахунок місцевих податків і зборів; розміри місцевих податків і зборів місцева влада уповноважена встановлювати в межах закону; порядок формування фінансових ресурсів повинен бути гнучким і забезпечувати відповідність наявних ресурсів зростанню вартості виконання завдань місцевої влади; захист слабких у фінансовому розумінні місцевих органів влади проводиться за допомогою процедур усунення фінансових диспропорцій (фінансового вирівнювання); перевага у виборі форм фінансової допомоги надається дотаціям, які не призначаються для фінансування конкретних проектів і не обмежують свободу місцевих властей [4, с.48].

Нині до Європейської хартії місцевого самоврядування приєдналося понад 30 країн, у 1996 р. – Україна. Закономірно, що формування правової бази місцевого самоврядування в Україні проходило і проходить під впливом цього важливого документа, основних положень якого наша держава повинна дотримуватись.

Якщо ж розглядати розвиток місцевого самоврядування з давніх часів, то необхідно зазирнути у часи, коли існувало козацтво. Первинною формою соціальної організації людей була община, яка сформувалася на основі родинних зв'язків, спільного ведення господарства, землекористування. На початкових етапах суспільного розвитку община набула повсюдного поширення і стала універсальним інститутом, носієм усієї сукупності суспільних функцій, яка визначала різноманітні відносини (виробничі, самоврядні, охоронні, сімейно-побутові, культурні). Серед усіх різновидів спільнот найбільшого поширення набула поземельна община, в Україні вона називалася громадою, а в поселеннях козаків ще й товариством.

До складу громади входили домохазяї, які володіли спільно всіма або лише деякими угіддями. Найважливіші життєві питання громади вирішувалися на загальному зібранні, яке називалося велика громада, копа, купа, круг, віче. З членів громади щорічно вибирався голова – старець, головним завданням якого було збирання податків, він же представляв інтереси волості перед центральним урядом. Громада мала право самообкладання податком для задоволення своїх власних потреб.

Поземельній общині на території Русі як основній формі спільного селянського землекористування були притаманні такі риси, як примусова сівозміна, володіння неподільними лісами і пасовищами, кругова порука, систематичний переділ земельних ділянок, відсутність права відмовитися від землі, неможливість купівлі-продажу землі. Особливо обтяжливою і несправедливою була кругова порука, яка означала примусову колективну відповідальність селян за повне і своєчасне внесення податків і зборів, виконання різноманітних повинностей як на користь держави, так і на користь поміщиків. Общинний устрій був вигідним для царського уряду тому, що сприяв посиленню кріпосницького гноблення та стягнення з селян податків і викупних платежів (при виході їх з кріпосницької залежності).

Розвиток ремесел, поява міст, зміцнення державності спричинили виникнення інших, більш розвинутих форм соціальної організації людей, ніж общини – місцевих спілок. На відміну від поземельної общини, яка була формою лише спільного землекористування, місцеві спілки представляли собою територіальні самоврядні формування, які об'єднували населення певних територій і склалися в результаті тривалого історичного розвитку. В кожній країні вони мали свою національну специфіку: в Англії – це приходи, округи, міста, графства; у Франції – общини, департаменти; в Росії – земства, волості, міста; в Німеччині – провінційні округи; в США – міста, міські округи, графства тощо.

Місцеві спілки мали у своєму розпорядженні певне господарство, складали кошториси на його утримання. Вони були підпорядковані державі й тому складання кошторисів (бюджетів) та порядок їх затвердження значною мірою залежали від державної влади. Ускладнення економічного життя, розвиток суспільних потреб, посилення державно-правового значення місцевих спілок сприяли неухильному розширенню сфери діяльності місцевої влади, що потребувала відповідного фінансового забезпечення.

Становлення інституту місцевого самоврядування в Російській імперії було пов'язано з розвитком земського господарства та земських повинностей. Земством називалося місцеве самоврядування під керівництвом дворянства, яке остаточно організаційно сформувалося в процесі проведення кріпосної реформи. У 1864 р. земства були створені у 34 губерніях Росії.

Земська реформа проводилася під тиском революційного руху в країні. До відання земств у той час належало: справляння земських повинностей і управління майном, яке належало земству. З часом земства, а також міста стали втіленням місцевого господарства в Росії.

У 1864 р. виходить Положення про земські заклади, яке набуло сили закону. В пояснювальній записці до Положення відзначалося, що основною метою реформи, яка розпочиналася в Росії, є якомога повніший та послідовніший розвиток засад місцевого самоуправління. Напередодні жовтневої революції в Росії виникають перші цільові спілки. Так, у 1917 р. рішеннями Тимчасового уряду було дозволено земствам і містам об'єднуватися для вирішення спільних завдань і реалізації певних програм. Були створені

Всеросійський земський союз та Всеросійський союз міст, головними напрямками їхньої діяльності були: допомога пораненим військовим (в тилу), санітарно-технічні та військово-технічні роботи. Прикладом цільової спілки в Росії того часу був Земський страховий союз, створений у травні 1917 р.

Отже, незважаючи на невизначеність багатьох положень земської реформи 1864 р., а також подальшого поступового обмеження прав земств, початок децентралізації державної влади і становлення місцевого самоврядування в Росії був покладений. Як показала практика, діяльність земств наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. позитивно вплинула на розвиток сільського господарства і промисловості, сприяла поширенню народної освіти, охорони здоров'я, особливо на територіях, віддалених від промислово розвинутого центру.

Незважаючи на загалом позитивну роль земств у суспільно-політичному житті країни, слід сказати, що вони все ж таки були значно обмежені у своїх повноваженнях, мали бюрократичний характер, який став на перешкоді подальшого їх вдосконалення та розвитку. Непереборне прагнення народу до самоврядування деякою мірою втілювалося в процесі революцій 1905 і 1917 рр. разом із формуванням рад депутатів представників різних, головним чином, найбідніших верств громадян. Поява цих органів стала новим кроком на шляху розвитку місцевого самоврядування в Росії та Україні.

Протягом усього часу існування соціалістичної держави поняття "місцеве самоврядування" практично не згадувалося, але певний досвід самоуправління та народовладдя все ж таки був нагромаджений. Місцеві Ради народних депутатів не визнавалися органами місцевого самоврядування, а діяли як місцеві органи державної влади та управління, тобто були провідниками політики держави.

Передумови для відродження і розвитку місцевого самоврядування в Україні були закладені ще Законом СРСР "Про загальні засади місцевого самоврядування і місцевого господарства в СРСР" від 9 квітня 1990 р., прийняття якого проходило в умовах послаблення комуністичного впливу, скасування всеохоплюючого державно-партійного керівництва життям країни, зміцнення місцевих Рад народних депутатів, обраних на принципово нових, майже демократичних засадах [5, с.17]. 7 грудня 1990 р. в Україні вперше серед республік колишнього СРСР приймається Закон "Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування". Цей Закон був покликаний створити правову основу для впровадження і розвитку системи місцевого самоврядування. Власне саме цей документ ознаменував відродження інституту місцевого самоврядування в Україні.

Територіальною основою місцевого самоврядування визнавалися сільрада, селище, район, місто, район у місті, область. Поряд із цим вводилося поняття "базовий рівень місцевого самоврядування" до нього відносили сільраду, селище міського типу, місто. Відомо, що реальне здійснення місцевого самоврядування залежить від його матеріального і грошового забезпечення. І тому в законі була визначена фінансово-економічна база місцевого самоврядування, до якої увійшли: природні ресурси, розпорядження якими здійснюється Радами народних депутатів базового рівня; місцеве господарство, комунальна та інша власність, яка слугує джерелом одержання доходів місцевого самоврядування і задоволення соціально-економічних потреб населення; фінансові ресурси (місцеві бюджети, позабюджетні кошти, валютні фонди місцевих Рад кошти територіального громадського самоврядування).

У законі від 7 грудня 1990 р. значна увага приділялася питанням функціонування місцевих бюджетів: була закріплена самостійність місцевих Рад народних депутатів у розробці, затвердженні й виконанні місцевих бюджетів; неприпустимість при цьому втручання вищих органів; вказано, що місцеві бюджети одних адміністративно-територіальних одиниць не включаються до бюджетів інших адміністративно-територіальних одиниць; визначено перелік дохідних джерел та напрямків витрачання коштів місцевих бюджетів, а також основні засади бюджетного регулювання. Ці питання регламентувалися в контексті майже одночасно прийнятого Закону Української РСР "Про бюджетну систему Української РСР" від 5 грудня 1990 р., де вперше була зроблена спроба

чіткого розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи.

Утворення незалежної Української держави дало новий поштовх до розвитку інституту місцевого самоврядування. Починаючи з 1992 р. були прийняті законодавчі документи і Конституція України, які сприяли становленню місцевого самоврядування, визначили розподіл влади в країні, взаємодію органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади. Прийнята 28 червня 1996 р. Конституція України закріпила існування місцевого самоврядування, яке визнається і гарантується державою (ст.7). Принципово по-новому в Конституції реалізований підхід до визначення первинного суб'єкта місцевого самоврядування, яким визнана територіальна громада, а не адміністративні одиниці (як це було встановлено у Законі Української РСР "Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування"). Конституція України (ст. 140): Місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [6,с.46].

Система місцевого самоврядування в Україні включає: територіальну раду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення. В Основному законі України знайшли відображення основні фінансові аспекти забезпечення функціонування місцевого самоврядування. Так, ст. 142 вказує, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме та нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних та обласних рад. Конституція надає можливість територіальним громадам об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ. Надзвичайно важливим є положення Основного закону про те, що держава фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів відповідних бюджетів. Крім того, відзначено, що витрати органів місцевого самоврядування, які виникають внаслідок рішень державної влади, компенсуються державою.

В Конституції знайшли відображення основні права органів місцевого самоврядування, повноваження, пов'язані з матеріальною та фінансовою основою їхнього існування, серед них: управління органами місцевого самоврядування майном, що є у комунальній власності; затвердження місцевих бюджетів; контроль за виконанням місцевих бюджетів; встановлення місцевих податків та зборів; утворення, реорганізація та ліквідація комунальних підприємств, установ та організацій, контроль за їхньою діяльністю. У Конституції України вказано, що органам місцевого самоврядування закон може надавати окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності. Звичайно, держава залишає за собою право контролювати здійснення органами місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" (ст.2): Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Такий підхід до тлумачення місцевого самоврядування максимально наближає законодавчі норми до вимог Європейської хартії місцевого самоврядування. Якщо у Конституції місцеве самоврядування

представлено як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення, то у Законі від 21 травня 1997 р. підкреслена гарантія з боку держави цього права. Місцеве самоврядування, згідно з законом, виступає вже не тільки як гарантоване державою право, але й реальна здатність територіальної громади самостійно або під відповідальність органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб вирішувати питання місцевого значення.

Висновки та перспективи подальших розробок. На основі вище викладеного дослідження можна зробити такі висновки:

– Вирішальне значення для забезпечення функціонування місцевого самоврядування має матеріально-фінансова основа їхньої діяльності, яка включає: рухоме і нерухоме майно; доходи місцевих бюджетів; позабюджетні цільові (в тому числі валютні) та інші кошти; землю, природні ресурси, що знаходяться у комунальній власності територіальних громад, сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

– Держава повинна здійснювати контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Такий контроль не повинен призводити до втручання органів державної влади чи їхніх посадових осіб у здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм власних повноважень.

– Світова практика державотворення довела доцільність надання окремих державних повноважень органам місцевого самоврядування, що сприяє успішному вирішенню загальнодержавних завдань. Реалізація цих завдань здійснюється з великою економією фінансових та людських ресурсів. Розподіл завдань місцевої влади на власні й доручені державою вперше одержав юридичне закріплення у французькому законодавстві 1837 р. Зокрема було визначено, що при виконанні доручених завдань мери французьких міст діють під керівництвом адміністрації (органу державної влади), а при виконанні власних завдань – лише під контролем останньої.

– Частина фінансових ресурсів місцевих властей формується на рахунок місцевих податків і зборів, розмір яких вони мають право встановлювати в межах закону. Місцеві податки і збори виникли як плата за певні послуги, що надаються органами влади населенню. Кошти, залучені за допомогою цих податків, використовуються для задоволення різних місцевих потреб. А надходження від місцевих податків та зборів повинні поповнювати сукупні фінансові ресурси органів місцевого самоврядування та слугувати їх основним джерелом.

– Тому необхідно реформувати систему місцевого оподаткування у напрямку використання справляння більш ефективних податків, які більше б зацікавили самоврядні органи у контролі за їх справлянням і розширили фінансову базу, таким чином поповнюючи місцеві бюджети. Для цього, перш за все необхідно розробити і прийняти низку законодавчих документів, які б регламентували більш широке коло повноважень органів місцевого самоврядування в цій сфері.

Література

1. Исаев И.А. История политических и правовых учений России XI – XX вв. / И.А. Исаев, Н.М. Золотухина. – М.: Юрист, 1995. – 203 с.
2. Ходский Л.В. Основы государственного хозяйства / Л.В. Ходский. – Санкт-Петербург: 1913. – 537 с. – (Курс финансовой науки).
3. Твердохлебов В. Местные финансы / В. Твердохлебов. – Одеса, 1919. – 312 с.
4. Європейська хартія місцевого самоврядування. – Видавництво Ради Європи. – 1992. – 59 с.
5. Кириленко О.П. Місцеві фінанси: [Підручник] / О.П. Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.
6. Конституція України. – К.: Вікар, 1996. – 64 с.